

## یارانه‌ها؛ امنیت غذایی مردم و دغدغه کشاورزان

♦ لیلا مرگن

آیا بسته‌سیاستی شفاف برای حمایت از کشاورزان و بخش کشاورزی در برابر پس‌لرزه‌های آزادسازی یارانه‌های انرژی تهیه شده است؟ رأی مجلس به لایحه پیشنهادی دولت برای هدفمند کردن یارانه‌ها بدون تردید می‌تواند بخش کشاورزی ایران را که هنوز ساختار اقتصادی آن سنتی و البته مورد حمایت‌های قانونی و مالی و بانکی دولت‌ها بوده است، تا اندازه زیادی متأثر سازد و در این میان شاید دو مسئله حائز اهمیت باشد: یکی امنیت غذایی جامعه و دوم دغدغه کشاورزان جهانی شونده دنیا که دولت‌ها بیشترین حمایت را برای کشاورزان در نظر می‌گیرند تا اشتغال و تولیدشان را از دست ندهند، چه برنامه‌ای در ایران باید در نظر گرفته شود؟ بی‌گمان واقعیت این است که بسیاری از شاغلان بخش کشاورزی به سلاح‌های لازم برای رقابت در بازار آزاد مجهز نشده‌اند و نه پوشش بیمه‌ای قابل اتکایی دارند و نه ساختار و ابزار مدرن در اختیار دارند. در یک کلام بخش کشاورزی ایران، فاقد برنامه‌ریزی اقتصادی مدون است و شاید حضور صادق خلیلیان، وزیر جهاد و کشاورزی به عنوان دکترای اقتصاد کشاورزی بتواند حلقه‌های مفقوده موجود را آشکار کند. گزارش خبرنگار بازار بین‌الملل را بخوانید:

دکتر عیسی کلانتری، رئیس خانه کشاورز نیز با تأکید بر آماده نبودن زیرساخت‌های بخش کشاورزی به منظور اجرای طرح هدفمندی یارانه‌ها، اجرای این طرح را در یک مقطع ۱۲ ساله و به صورت تدریجی امکان‌پذیر می‌داند و می‌گوید: در صورت نقدی شدن یارانه‌ها و هزینه کرد درآمدهای حاصل از آن، در بین بخش‌های تولیدی، بخش کشاورزی باید از اولویت بیشتری برخوردار باشد. وی با اشاره به گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در ارتباط با افزایش ۸۰-۴۰ درصدی هزینه‌های تولیدی ناشی از اجرای طرح هدفمندی یارانه‌ها تصریح کرد: قیمت بسیاری از تولیدات کشاورزی بالاتر از قیمت‌های جهانی است، اگر به این بخش کمک نشود، به دلیل عدم رقابت با محصولات کشاورزی سایر کشورها، به طور قطع کشاورزان ایرانی ورشکست خواهند شد. رئیس خانه کشاورز عدم سرمایه‌گذاری مناسب طی چند دهه گذشته را عامل افزایش قیمت تمام شده محصولات کشاورزی می‌داند و می‌گوید: طی سال‌های گذشته رشد سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی منفی بوده و در حال حاضر نیز رشد مطلق منفی شده است، یعنی میزان استهلاک در سرمایه ثابت بیشتر از سرمایه‌گذاری

وی معتقد است حذف یارانه آب و واقعی‌تر شدن قیمت‌ها در این بخش، ممکن است منجر به افزایش بهره‌وری شود، اما در ارتباط با سایر حامل‌های انرژی نظیر گازوئیل و برق این اتفاق رخ نمی‌دهد، مگر آنکه سیستم‌های جدید مکانیزه با حداقل مصرف انرژی وارد بخش کشاورزی شود و کارآمدی سیستم، توسط دولت به بخش کشاورزی تزیق شود. او می‌افزاید: در بخشی از نهاده‌های انرژی، یارانه‌ها باید کم و به یارانه‌های اعتبارات منتقل شود، با این روند کشاورزان و دامداران و مرغداران به استفاده از تکنولوژی‌های نوین که مصرف انرژی در آنها پایین است، ترغیب می‌شوند. قربانی با تأکید بر لزوم مدیریت یارانه‌ها اظهار می‌کند: اساساً حذف یارانه‌ها صحیح نیست، اما چارک‌هایی از کشاورزان که در گروه‌های مختلف درآمدی قرار دارند، باید شناسایی شوند و حداقل دو چارک اول مورد پوشش حمایتی یارانه‌ای قرار گیرند، و یا یارانه از یک سری نهاده‌ها به مجموعه‌ای از نهاده‌های دیگر منتقل شود تا منجر به افزایش بهره‌وری و اثربخشی کارایی در سیستم شود که با این روش کشاورزان قادر به ایجاد تغییر در تکنولوژی و تجهیزات موجود در بخش کشاورزی خواهند شد.

بخش کشاورزی به دلیل ارتباط مستقیم با امنیت غذایی در جامعه، در بحث هدفمندی یارانه‌ها از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. در حال حاضر چهار دهک جامعه دچار فقر مواد پروتئینی هستند و در صورت کاهش سطح درآمد، به طور قطع بر تعداد افراد دچار سوءتغذیه در جامعه افزوده می‌شود. بسیاری از تولیدکنندگان بخش کشاورزی بر این عقیده‌اند که با اجرای طرح هدفمندی یارانه‌ها در این بخش، با توجه به عدم سرمایه‌گذاری مناسب و فرسوده بودن واحدهای تولیدی، بیش از ۲۰ درصد به قیمت تمام شده محصولات کشاورزی افزوده خواهد شد. دکتر محمد قربانی به عنوان نظریه‌پرداز اقتصادی در بخش کشاورزی مهمترین مسئله در هدفمندسازی یارانه‌ها را افزایش هزینه تمام شده تولید می‌داند و می‌گوید: با حذف یارانه حامل‌های انرژی، برخی از واحدهای تولیدی خاص به دلیل مقیاس کوچک آنها، مزیت‌های تولیدی را از دست می‌دهند و هزینه‌های تولید محصولات کشاورزی تحت تأثیر افزایش قیمت حامل‌های انرژی، افزایش خواهد یافت، از سوی دیگر تمایل کشاورزان به استفاده از تکنولوژی‌هایی که مصرف انرژی در آن کم است نیز روند صعودی می‌یابد.

پرتال جامع علوم انسانی





زیربنایی است. او توضیح می‌دهد این روند سبب افزایش هزینه‌های کارگری در بخش کشاورزی شده، به نحوی که ۵۰-۴۰ درصد قیمت تمام شده محصولات کشاورزی را هزینه کارگری شامل می‌شود. وزیر اسبق کشاورزی ایران خرده مالکان را مهمترین قشر آسیب‌پذیر در اجرای طرح هدفمندی یارانه‌ها می‌داند و تأکید می‌کند: بخش عمده‌ای از کشاورزان ایرانی خرده‌پا هستند و حذف این گروه از صحنه تولید، امنیت غذایی را بشدت تحت تأثیر قرار می‌دهد. کلاتری در ارتباط با نحوه عملکرد دولت در اجرای طرح هدفمندی تأکید کرد: باید برای حفظ بهره‌وری و محیط زیست، یارانه نهاده‌های کشاورزی در برنامه پنج ساله پنجم بتدریج حذف شود و یارانه انرژی و آب همچنان در بخش کشاورزی وجود داشته باشد و در طول برنامه پنجم نیز سرمایه‌گذاری زیربنایی در بخش کشاورزی توسعه یابد، به نحوی که زمینه حذف یارانه حامل‌های انرژی در طول برنامه ششم توسعه فراهم شود. او می‌گوید: با افزایش سرمایه‌گذاری زیربنایی، وابستگی به نیروی کار به حداقل می‌رسد و به تبع آن هزینه‌های تولید کاهش می‌یابد.

رئیس خانه کشاورز ایران ۲۵ درصد هزینه‌های فعلی بخش کشاورزی را مرتبط با حامل‌های انرژی مثل آب و سوخت قلمداد می‌کند و می‌گوید: اگر یارانه‌های مرتبط حذف شود، میزان هزینه‌ها به ۵۵ تا ۶۰ درصد افزایش می‌یابد و سبب تعطیلی بخش کشاورزی خواهد شد. رئیس خانه کشاورز انتقال یارانه حامل‌های انرژی بخش کشاورزی در داخل بدنه دولت را راهکار مناسبی برای کاهش اثرات روانی ناشی از طرح هدفمندی یارانه‌ها عنوان می‌کند و می‌افزاید: دولت می‌تواند مابه‌التفاوت قیمت برق و آب مصرفی در بخش کشاورزی را به وزارت نیرو و نفت پرداخت کند و پرداخت مستقیم به کشاورزان نداشته باشد. البته دولت باید جلسات منظمی با تولیدکنندگان و کارشناسان بخش کشاورزی برای جلوگیری از ورشکستگی این بخش، پس از اجرای طرح هدفمندی یارانه‌ها داشته باشد. او تولید محصولات استراتژیک را فاقد مزیت اقتصادی برای کشاورزان می‌داند و تصریح می‌کند: بهترین نوع محصول از نظر اقتصادی را میزان مصرف آب آن تعیین می‌کند که این روند در تضاد با تولید کالاهای استراتژیک است، بنابراین دولت باید با توجه به منافع ملی که از ابعاد مختلف اقتصادی، استراتژیک و سیاسی مورد توجه قرار می‌گیرد، برنامه مدونی برای تغییر سیاست‌های تولید در کشور

داشته باشد. تصمیم‌گیری در این برهه، امری دشواری است، زیرا حذف کالاهای استراتژیک سبب وابستگی کشور به سایرین و حذف تولیدات اقتصادی عامل از بین رفتن مزیت‌های اقتصادی خواهد شد.

کلاتری با اشاره به وجود تفاوت در روش‌های اجرایی طرح هدفمندی یارانه‌ها در مناطق مختلف تأکید کرد: باید سیاست‌های خاص برای هر منطقه تدوین شود و دولت بر اجرای سیاست‌ها نظارت کامل داشته باشد و یارانه‌ها نباید به طور مستقیم به کشاورزان پرداخت شود، زیرا سبب بروز انحراف در هزینه کرد می‌شود و دستیابی به اهداف را با تأخیر مواجه می‌کند. وزیر اسبق کشاورزی ایران اظهار می‌دارد: این تجربه در گذشته نیز وجود داشت که وام‌های مربوط به خرید دام به جای هزینه کرد در محل مناسب، تبدیل به خودرو و آپارتمان شد. سیاست‌های کلان دولت مسیر سرمایه‌گذاری‌ها در بخش کشاورزی را مشخص خواهد کرد. اما عباس رجایی، رئیس کمیسیون کشاورزی مجلس اعتقاد دارد: هدفمندی یارانه‌ها در بخش کشاورزی باید در یک برنامه پنج ساله انجام شود و در طول این مدت باید به طور همزمان بحث توسعه زیرساخت‌ها را نیز مدنظر قرار داد. محمد رضا شافعی‌نیا، مدیرکل دفتر توسعه تجارت و بازار وزارت جهاد کشاورزی نیز با اشاره به مصوبات مجلس در ارتباط با حفظ یارانه نهاده‌ها در بخش کشاورزی اظهار داشت: با اجرای طرح هدفمندی یارانه‌ها، کمک‌های دولتی از بخش کشاورزی حذف نمی‌شود، بلکه به صورت ترجیحی در بخش‌های مختلف هزینه خواهد شد. وی توجه به زیرساخت‌ها در بخش کشاورزی را مهمترین تأثیر اجرای لایحه هدفمندی یارانه‌ها می‌داند و می‌گوید: آماده‌سازی زیرساخت‌ها در بخش کشاورزی مراحل مختلفی دارد و باید در بخش‌های نگهداری محصولات کشاورزی و برداشت علمی، سرمایه‌گذاری انجام شود. شافعی‌نیا در ارتباط با نحوه هزینه کرد درآمدهای حاصل از حذف یارانه حامل‌های انرژی در بخش کشاورزی تأکید کرد: برای هر منطقه باید نقشه راه به صورت جداگانه ترسیم شود، در برخی نقاط گسترش سیستم‌های آبیاری تحت فشار و یکپارچه‌سازی اراضی از اولویت بیشتری برخوردار است و در مناطق دیگر توجه به عملیات پس از تولید، اولویت دارد. بنابر این نمی‌توان به راحتی و قبل از تصویب نهایی لایحه هدفمندی یارانه‌ها در این زمینه اظهار نظر کرد. وی با اشاره به اقدامات انجام شده در زمینه تهیه دستورالعمل‌های مناسب با تشکیل گروه‌های کاری مختلف

در وزارت جهاد کشاورزی اظهار داشت: بحث هدفمندی یارانه‌ها قدم مبارکی است که باید با فرهنگ‌سازی مناسب، از اثرات منفی ناشی از اجرای طرح جلوگیری کرد. این طرح دارای اثرات مثبتی برای تولیدکننده و مصرف‌کننده است که به مرور زمان قابل دستیابی است.

عبدالمجید شیخی، اقتصاددان در بخش کشاورزی نیز بر حفظ یارانه در برخی از قسمت‌های بخش کشاورزی تأکید می‌کند و می‌گوید: حذف یارانه در کود شیمیایی اثرات مثبتی بر سلامت جامعه خواهد داشت. اما در اجرای طرح هدفمندی یارانه‌ها باید با استفاده از یارانه‌های دولتی، خدمات فنی به مزارع راه یابد. در این راه می‌توان از توان مجموعه‌های غیر دولتی نظیر سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی استفاده کرد.

وی ایجاد تأسیسات آبیاری قطره‌ای و تحت فشار به منظور افزایش بهره‌وری آب در بخش کشاورزی را یکی از اولویت‌های اصلی بخش کشاورزی در استفاده از یارانه‌های دولتی می‌داند و می‌افزاید: هرچه یارانه‌ها به شکل مستقیم‌تر به کشاورزان پرداخت شود، در دسترسی به اهداف موفق‌تر خواهیم بود. در حال حاضر با توجه به غالب بودن سیستم خرده مالکی در نظام کشاورزی ایران و فرسوده بودن این سیستم، حذف ناگهانی یارانه‌ها در بخش کشاورزی فشار مضاعفی به آن وارد می‌کند، به نحوی که خودکفایی در برخی محصولات کشاورزی نظیر تولیدات دام و طیور بشدت تحت تأثیر سیاست‌های ناشی از بحث هدفمندی یارانه‌ها قرار خواهد گرفت. از سوی دیگر توقع توری نمزد تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان زمینه‌های اجرای لایحه هدفمندی یارانه‌ها در کشور را کمرنگ‌تر خواهد کرد. بنابراین با توجه به شرایط موجود در بخش کشاورزی، حذف یارانه‌ها باید به صورت تدریجی انجام شود تا خسارت‌های وارده به کشاورزی به حداقل ممکن برسد. با گسترش سرمایه‌گذاری در بخش زیرساخت‌ها، توان تولید و عملکرد در واحد سطح افزایش می‌یابد و زمینه شکوفایی هرچه بیشتر صنعت کشاورزی فراهم خواهد شد. این روند که نیاز به صرف وقت و هزینه بسیار زیاد دارد، سبب می‌شود در آینده اتکالی کشور به درآمدهای نفتی کاهش یابد و ضمن تأمین امنیت غذایی در جامعه بخشی از تولیدات داخلی به بازارهای جهانی عرضه شود و سهم محصولات کشاورزی در درآمد ناخالص ملی افزایش یابد. ■

رتال جامع علوم انسانی

